

С. М. Халатур,
д. е. н., професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8331-3341>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.4.25

УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ ДОХОДАМИ І ВИДАТКАМИ У КОНТЕКСТІ ЇХ ДЕШЕДІНІЗАЦІЇ

S. Khalatur,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Dnipro State Agrarian and Economic University

MANAGEMENT OF BUDGET REVENUES AND EXPENDITURES IN THE CONTEXT OF THEIR DE-SHADOWING

Стаття присвячена дослідженню сучасних підходів до управління бюджетними доходами і видатками України в умовах необхідності їх дешедінізації. У роботі обґрунтовується, що високий рівень тінізації економічних процесів суттєво ускладнює формування ефективних бюджетно-податкових відносин, знижує обсяг податкових надходжень та обмежує можливості держави щодо фінансування пріоритетних видатків. Проаналізовано ключові чинники, що сприяють тінізації доходів бюджету, зокрема недосконалість податкового адміністрування, низький рівень податкової культури та значні масштаби неформальної зайнятості. Окрему увагу приділено механізмам підвищення прозорості бюджетних потоків, удосконаленню системи оподаткування та впровадженню цифрових інструментів контролю за рухом фінансових ресурсів. Розкрито роль дешедінізації у зміцненні фінансової стійкості держави, оптимізації структури видатків бюджету та забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку. Запропоновано напрями підвищення ефективності управління бюджетними доходами і видатками, що включають модернізацію податкової політики, посилення відповідальності за порушення у сфері оподаткування та стимулювання добровільної сплати податків. Результати дослідження можуть бути використані для формування державної стратегії дешедінізації та удосконалення бюджетної політики України.

The article examines the conceptual and practical foundations of managing budget revenues and expenditures in Ukraine in the context of their de-shadowing. The study emphasizes that the persistence of a significant shadow sector distorts budget-tax relations, reduces tax revenues, and limits the state's ability to ensure stable financing of public needs. Particular attention is paid to identifying the determinants of shadowing within the system of budget revenues, including weaknesses in taxation mechanisms, insufficient transparency of fiscal procedures, and the prevalence of informal economic activities. The article analyzes the impact of de-shadowing measures on improving the structure and predictability of budget revenues, strengthening fiscal discipline,

and enhancing the efficiency of budget expenditures. The research highlights the importance of modern digital tools, risk-oriented tax administration, and institutional reforms aimed at increasing trust between taxpayers and the state. It is argued that effective management of budget flows requires a balanced combination of regulatory, organizational, and technological instruments that stimulate voluntary tax compliance and reduce incentives for shadow practices. The generalization of the conducted research allows us to state that increasing the efficiency of budget revenue and expenditure management in Ukraine is inextricably linked to the processes of de-shadowing of the economy. It was found that shadow practices significantly reduce the volume of tax revenues, complicate the forecasting of budget flows and weaken the financial stability of the state. The approaches proposed in the article to improving tax administration, increasing the transparency of budget operations and modernizing control instruments can become the basis for the formation of a more effective budget and tax policy. The findings contribute to the development of a comprehensive approach to optimizing taxation, increasing tax revenues, and ensuring sustainable management of budget expenditures in Ukraine under conditions of economic transformation.

Ключові слова: детінізація, бюджетно-податкові відносини, доходи бюджету, видатки бюджету, оподаткування, податкові надходження.

Key words: de-shadowing, budget-tax relations, budget revenues, budget expenditures, taxation, tax revenues.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблематика управління бюджетними доходами і видатками в Україні набуває особливої актуальності в умовах високого рівня тінізації економіки, що суттєво обмежує фінансові можливості держави та знижує ефективність бюджетно-податкової політики. Тіньові процеси призводять до недоотримання податкових надходжень, викривлення структури доходів бюджету та нерационального розподілу видатків, що ускладнює реалізацію стратегічних соціально-економічних програм. У таких умовах постає необхідність формування дієвих механізмів детінізації, здатних забезпечити прозорість руху фінансових ресурсів, підвищити рівень податкової дисципліни та зміцнити довіру між державою і платниками податків.

З огляду на це, дослідження питань удосконалення управління бюджетними потоками у контексті їх детінізації має важливе наукове та практичне значення. Воно дозволяє визначити ключові чинники тінізації, оцінити ефективність існуючих інструментів податкового адміністрування, а також обґрунтувати напрями модернізації бюджетно-податкових відносин. Розв'язання цієї проблеми є необхідною умовою підвищення фінансової стійкості держави, забезпечення збалансованості бюджету та створення передумов для сталого економічного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню тінізації економіки України та пошуку шляхів її детінізації присвячені праці багатьох українських науковців. Зокрема, у науковій статті Мамонто-

вої Н. А. та Гаврук Н. О. акцент зроблено на механізмах оптимізації податкових надходжень через зменшення масштабів тіньової економіки. Авторки аналізують чинники, що спричиняють ухилення від оподаткування, та пропонують інструменти вдосконалення податкового адміністрування, зокрема цифровізацію контролю та посилення прозорості фіскальних процедур [1]. Тарасенко О. Ю. та Перетятко В. С. розглядають детінізацію як ключовий шлях збільшення податкових надходжень до бюджету. У роботі обґрунтовується, що зменшення тіньового сектору сприяє зміцненню фінансової бази держави, а також аналізуються економічні та правові інструменти, здатні стимулювати добровільну сплату податків [2]. У дослідженні Озюменка Є. Ю. увага зосереджена на господарсько-правових механізмах детінізації та правовому регулюванні протидії ухиленню від оподаткування. Автор розкриває роль правових інструментів у формуванні ефективного середовища для боротьби з тіньовими схемами та підвищення рівня податкової дисципліни [3]. Стаття Супрункової І. В. присвячена детінізації ринку праці як важливому елементу забезпечення соціальної безпеки держави. Дослідниця аналізує причини неформальної зайнятості, її вплив на бюджетні надходження та пропонує напрями легалізації трудових відносин для зміцнення соціально-економічної стабільності [4]. У сукупності праці науковців формують цілісне уявлення про детінізацію як комплексний процес, що охоплює податкову, правову та соціально-економічну сфери, і підкреслюють її значення для ефективного управління бюджетними доходами та видатками. Проте на сьогоднішній день проблема детінізації бюджетних доходів і видатків в Україні залишається недостатньо вивченою і потребує подальшого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є комплексне дослідження теоретичних і прикладних аспектів управління бюджетними доходами та видатками України в умовах необхідності їх детінізації. Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких завдань: визначити масштаби та ключові чинники тінізації бюджетних потоків; проаналізувати сучасний стан бюджетно-податкових відносин і виявити проблеми, що перешкоджають ефективному формуванню доходів бюджету; оцінити вплив тіньових процесів на структуру та результативність бюджетних видатків; дослідити інструменти та механізми детінізації, які можуть бути застосовані у сфері оподаткування та бюджетного планування; обґрунтувати напрями удосконалення управління бюджетними доходами і видатками з урахуванням потреб підвищення прозорості, підзвітності та фінансової стійкості держави. Результатом виконання цих завдань має стати формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності бюджетної політики України в контексті мінімізації тіньових проявів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний етап розвитку фінансової системи України характеризується підвищеною увагою до проблеми ефективного управління бюджетними доходами і видатками в умовах значного поширення тіньових економічних процесів. Наявність тіньового сектору істотно впливає на формування та використання бюджетних ресурсів, знижує фіскальну спроможність держави, поглиблює дисбаланси державних фінансів і обмежує можливості реалізації соціально-економічної політики. Недостатній рівень прозорості бюджетного процесу, складність податкового адміністрування, обмеженість контролюючих інструментів і низька довіра суспільства до державних інститутів сприяють збереженню та відтворенню тіньових схем у сфері бюджетних відносин, що негативно позначається на стабільності бюджетної системи.

Тінізація бюджетних видатків в Україні відбувається через систему взаємопов'язаних механізмів, які виникають на різних етапах бюджетного процесу — від планування та розподілу коштів до їх безпосереднього використання і контролю. Одним із ключових каналів є корупційні схеми у сфері публічних закупівель, які проявляються у змові між замовниками та постачальниками, формальному створенні конкуренції, участі пов'язаних компаній у тендерах або встановленні дискримінаційних вимог до учасників. У результаті бюджетні кошти спрямовуються не на найбільш ефективні пропозиції, а на заздалегідь визначених виконавців, що призводить до завищення вартості товарів, робіт і послуг та зниження їх якості [5].

Вагомим каналом тінізації є завищення цін і обсягів виконаних робіт, що особливо характерно для інфраструктурних проєктів, будівництва та ремонту об'єктів соціальної сфери. У таких випадках фактичні витрати значно нижчі за задекларовані у фінансовій звітності, а різниця між ними привласнюється учасниками тіньових схем. Подібна практика ускладнюється слабким технічним і фінансовим контролем за якістю та обсягами виконаних робіт (рис. 1).

Окремим каналом виступає використання фіктивних або пов'язаних підрядників, які формально залучаються до виконання бюджетних програм, але фактично не здійснюють реальної господарської діяльності. Через такі структури здійснюється виведення бюджетних коштів у тіньовий обіг, після чого вони розподіляються між учасниками схеми у вигляді неофіційних доходів або переводяться за кордон. Значні втрати державного бюджету виникають також через нецільове використання бюджетних коштів, коли фінансові ресурси спрямовуються на цілі, що не відповідають затвердженим бюджетним програмам.

Ще одним поширеним каналом є відкати та неформальні платежі, які супроводжують процес ухвалення рішень щодо розподілу бюджетних коштів, укладання договорів або приймання виконаних робіт. У такому разі частина бюджетних видатків фактично трансформується у тіньові доходи посадових осіб, що не лише зменшує ефективність використання коштів, а й формує

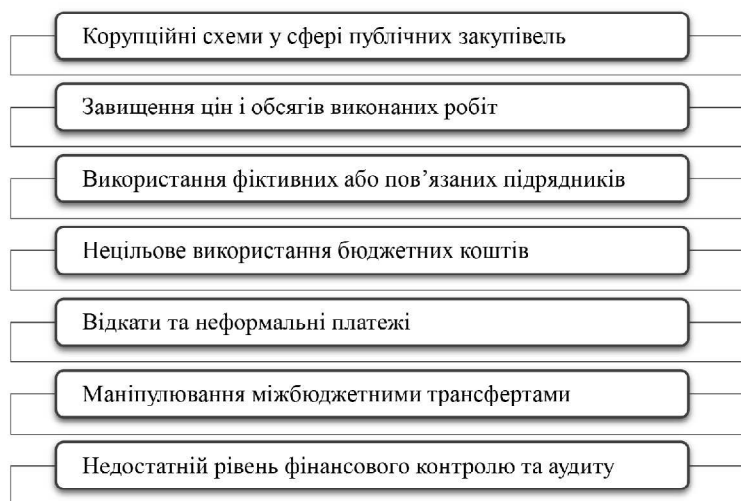

Рис. 1. Канали тінізації бюджетних видатків

Джерело: сформовано на основі [5].

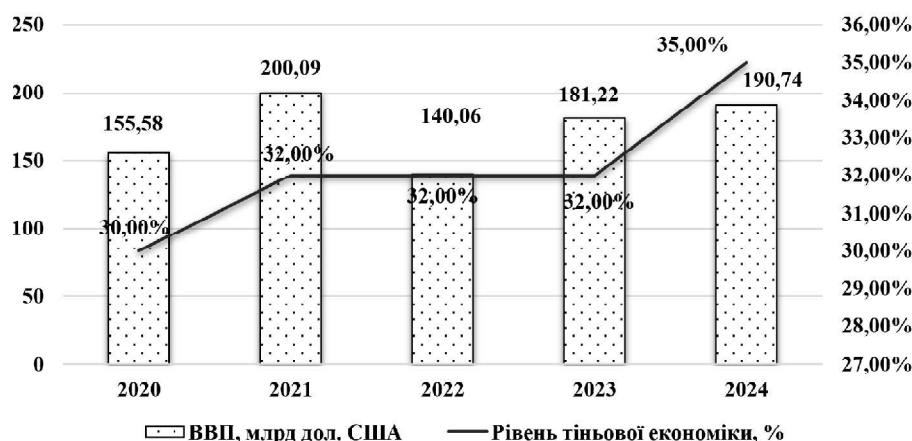

Рис. 2. Динаміка ВВП (млрд дол. США) та рівня тіньової економіки України (у % до ВВП) за 2020–2024 роки

Джерело: сформовано на основі [7].

стійку корупційну модель управління державними фінансами. В умовах децентралізації особливої актуальності набуває канал маніпулювання міжбюджетними трансфертами та субвенціями, коли кошти розподіляються з порушенням принципів об'єктивності та прозорості. Це створює можливості для їх подальшого не-ефективного або тіньового використання на місцевому рівні, зокрема через контрольовані комунальні підприємства.

Крім того, тінізація бюджетних видатків посилюється через недостатній рівень фінансового контролю та аудиту, що обмежує виявлення порушень і не забезпечує належної відповідальності за зловживання. За відсутності ефективного внутрішнього та зовнішнього контролю тіньові схеми відтворюються системно, набуваючи стійкого характеру та завдаючи суттєвої шкоди державним фінансам. У сукупності зазначені канали формують складну систему тінізації бюджетних видатків, яка негативно впливає на результативність бюджетної політики та можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країни [6].

Динаміка ВВП України та рівня тіньової економіки у 2020–2024 роках відображає вплив як глобальних кризових явищ, так і безпрецедентних внутрішніх шоків, пов'язаних із повномасштабною війною російської федерації проти України, що розпочалася у лютому 2022 року (рис. 2).

У 2020 році обсяг ВВП України становив близько 155,6 млрд дол. США, а рівень тіньової економіки оцінювався на рівні 30% ВВП. Така ситуація була зумовлена наслідками пандемії COVID-19, яка спричинила скорочення ділової активності, порушення ланцюгів постачання та зростання невизначеності. В умовах кризи частина економічних суб'єктів намагалася мінімізувати податкове навантаження, що підтримувало відносно високий рівень тінізації економіки.

Протягом 2021 року спостерігалось суттєве зростання ВВП до 200,1 млрд дол. США, що стало результатом постпандемічного відновлення економіки, поживлення внутрішнього попиту та сприятливої зовнішньої кон'юнктури. У 2022 році відбулося різке падіння ВВП до 140,1 млрд дол. США, що безпосередньо пов'язано з початком повномасштабної війни. Руйнування виробни-

чої та транспортної інфраструктури, втрата частини територій, масова міграція населення, зупинка або скорочення діяльності підприємств призвели до глибокого економічного спаду. А в 2023 році ВВП зріс до 181,2 млрд дол. США, що відображає поступову адаптацію економіки до умов війни, відновлення окремих галузей, активну фінансову підтримку з боку міжнародних партнерів та розширення державних видатків, насамперед на оборону й соціальну сферу. Водночас рівень тіньової економіки протягом 2021–2023 років становив 32%, що можна пояснити нерівномірністю економічного відновлення, збереженням значної частки готівкових операцій та адаптацією бізнесу до змін у податковому й регуляторному середовищі.

У 2024 році обсяг ВВП продовжив зростати та досяг 190,7 млрд дол. США, що пов'язано з подальшим економічним відновленням, реалізацією програм післявоєнної підтримки, стабілізацією макрофінансової ситуації та активізацією окремих експортно орієнтованих секторів. Водночас рівень тіньової економіки зріс до 35% ВВП, що може бути наслідком тривалості воєнних дій, зростання фіскального навантаження, дефіциту бюджетних ресурсів і намагання суб'єктів господарювання компенсувати зростання витрат шляхом використання тіньових схем [7].

У 2024 році тіньова економіка була одним із ключових джерел фіскальних втрат державного бюджету України. Найбільші втрати бюджету пов'язані зі схемами, які мають системний характер і охоплюють масові сегменти економіки — ринок праці, зовнішню торгівлю, споживчі ринки та фінансові операції (рис. 3).

Найсуттєвіші бюджетні втрати у 2024 році припадають на неоформлені заробітні плати та виплату заробітних плат "у конвертах", які оцінюються в межах 140–280 млрд грн на рік. Ця схема означає повне або часткове приховування реальних доходів найманих працівників, унаслідок чого держава недоотримує податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок та військовий збір. Масштабність цих втрат зумовлена високою часткою зайнятості у приватному секторі, особливо в малому та середньому бізнесі, а також прагненням роботодавців мінімізувати податкове навантаження в умовах війни та економічної нестабільності [8].

Схеми тіньової економіки	
Приблизні річні обсяги, млрд грн	Втрати бюджету на рік, млрд грн
Неоформлені заробітні плати + виплата заробітних плат у конвертах	
280-540	140-280
"Сірий імпорту", контрабанда	
400-640	120-185
Контрафакт, нелегальна підакцизна торгівля	
126-140	39-43
Схеми із землею та нерухомістю	
50-65	18-20
Неформальні самозайняті	
200-283	12-17
"Скрутки"	
78-90	13-15
Офшорні схеми	
55-65	12-14
ФОП замість найму	
40-63	12-14

Рис. 3. Втрати державного бюджету України внаслідок реалізації найбільших схем тіньової економіки у 2024 році, млрд грн

Джерело: сформовано на основі [8, 17].

Значними є також втрати бюджету від "сірого імпорту" та контрабанди, які у 2024 році оцінюються на рівні 120—185 млрд грн. Зміст цієї схеми полягає у незаконному переміщенні товарів через митний кордон або заниженні їх митної вартості, номенклатури чи кількості з метою ухилення від сплати ПДВ, мита та акцизів. В умовах війни, ускладненого митного контролю та переорієнтації логістичних маршрутів такі схеми залишаються надзвичайно поширеними та фінансово затратними для держави. Відчутні втрати бюджету спричиняє також контрафактна продукція та нелегальна підакцизна торгівля, насамперед алкогольними напоями, тютюновими виробами та пальним, які становлять 39—43 млрд грн на рік. Ця схема передбачає виробництво або реалізацію товарів без ліцензій, акцизних марок чи з використанням фальсифікованих документів, що призводить до значних втрат акцизного податку та ПДВ, а також створює додаткові соціальні та безпекові ризики.

Меншими за обсягами, але стабільними за впливом є втрати від схем із землею та нерухомістю, які у 2024 році оцінюються в межах 18—20 млрд грн. Певну частку бюджетних втрат формують неформально самозайняті, через діяльність яких держава недоотримує 12—17 млрд грн. Йдеться про осіб, що фактично здійснюють підприємницьку діяльність без реєстрації або декларують лише частину доходів, не сплачуючи податки та соціальні внески у повному обсязі. Фінансо-

во відчутними також залишаються втрати від схем так званих "скруток", які у 2024 році становлять 13—15 млрд грн. Ця схема полягає у незаконному формуванні податкового кредиту з ПДВ шляхом використання фіктивних підприємств, що дозволяє мінімізувати або повністю уникати сплати податку [9, 17].

Окрему групу складають офшорні схеми, через які бюджет втрачає 12—14 млрд грн на рік. Вони передбачають виведення прибутків за кордон через трансфертне ціноутворення, фіктивні послуги або кредитні операції з пов'язаними компаніями в низькоподаткових юрисдикціях, що зменшує базу оподаткування в Україні. Схожий обсяг втрат, на рівні 12—14 млрд грн, пов'язаний зі схемою використання фізичних осіб-підприємців замість офіційного найму працівників, яка дозволяє роботодавцям уникати сплати ЄСВ і ПДФО у повному обсязі, формально маскуючи трудові відносини під цивільно-правові. Сукупний вплив цих схем істотно обмежує можливості фінансування оборонних, соціальних і відновлювальних потреб держави, що робить боротьбу з тіньовою економікою одним із ключових пріоритетів бюджетної та фінансової політики в умовах війни.

Однією з найбільш вагомих причин недоотримання доходів державного бюджету безперечно є ухилення від сплати податків, внаслідок чого у 2020 році втрати бюджету становили близько 34,4 млрд дол. США. Такий рівень втрат був обумовлений наслідками пандемії

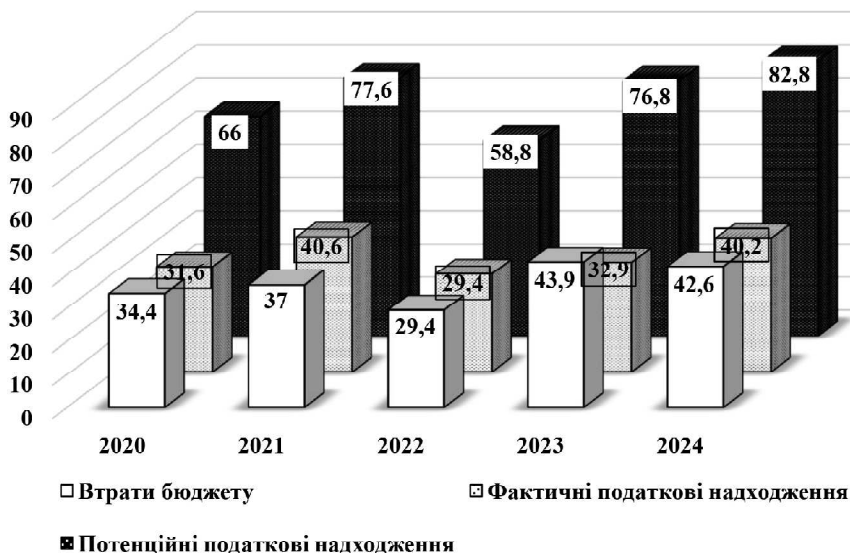

Рис. 4. Втрати державного бюджету внаслідок ухилення від сплати податків протягом 2020–2024 років, млрд дол. США

Джерело: сформовано на основі [10, 15].

COVID-19, яка спричинила падіння економічної активності, скорочення доходів підприємств і населення та зростання частки тіньових операцій. У 2021 році втрати державного бюджету зросли до 37 млрд дол. США, що відбулося на тлі економічного відновлення та зростання потенційних податкових надходжень. Незважаючи на пожвавлення господарської діяльності, фактичні податкові надходження не змогли повною мірою відповідати потенціалу економіки через збереження схем ухилення від оподаткування, високий рівень готівкових розрахунків і структурні проблеми податкового адміністрування [10].

фактичні надходження залишалися нижчими за можливий рівень через поширення тіньових схем, зростання фіскального навантаження та використання податкових пільг у воєнний період. А в 2024 році втрати бюджету досягли 42,6 млрд дол. США, що свідчить про закріплення високого рівня податкових втрат у середньостроковій перспективі. Незважаючи на подальше зростання фактичних податкових надходжень, потенціал оподаткування зростає швидше, зокрема через розширення державних видатків, інфляційні процеси та активізацію окремих секторів економіки, що підтримувало значний розрив між потенційними та реальними доходами бюджету [11, 16].

Таблиця 1. Заходи, спрямовані на детінізацію доходів і видатків державного бюджету

Заходи	Вплив на детінізацію бюджетних доходів і видатків	
	Доходи	Видатки
Цифровізація податкового адміністрування (е-аудит, е-кабінет платника)	Зменшення ухилення від сплати податків, розширення податкової бази	Опосередковане зниження тіньових схем через прозорість фінансових потоків
Впровадження ризик-орієнтованих податкових перевірок	Виявлення прихованих доходів та фіктивних операцій	Зменшення можливостей використання фіктивних компаній у бюджетних закупівлях
Розширення використання РРО та е-чеків	Легалізація готівкових оборотів, зростання надходжень ПДВ і ПДФО	Обмеження неофіційних розрахунків при виконанні бюджетних контрактів
Посилення фінансового моніторингу та контролю за трансфертним ціноутворенням	Запобігання виведенню доходів у тінь та офшори	Зменшення завищення вартості товарів і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти
Реформа публічних закупівель (ProZorro, аналітика BI)	Опосередковане збільшення доходів через економію бюджетних коштів	Скорочення корупційних схем, зменшення завищення цін і нецільових видатків
Підвищення відповідальності за податкові та бюджетні правопорушення	Стимулювання добровільної сплати податків	Зменшення нецільового використання бюджетних коштів
Підвищення прозорості бюджетного процесу та відкритість даних	Формування податкової дисципліни та довіри до держави	Громадський контроль за ефективністю та цільовим використанням видатків

Джерело: сформовано на основі [12, 13].

З огляду на вищенаведений аналіз детінізація доходів і видатків державного бюджету потребує комплексного впровадження взаємопов'язаних заходів, спрямованих як на підвищення прозорості формування бюджетних ресурсів, так і на забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів. Важливу роль у цьому процесі відіграє цифровізація податкового адміністрування, зокрема використання електронного аудиту та електронних сервісів для платників податків, що сприяє зменшенню ухилення від сплати податків, розширенню податкової бази та водночас опосередковано обмежує застосування тінювих схем у сфері бюджетних видатків через підвищення прозорості фінансових потоків (табл. 1).

Запровадження ризик-орієнтованого підходу до податкових перевірок дозволяє більш ефективно виявляти приховані доходи та фіктивні фінансові операції, що позитивно впливає на зростання бюджетних надходжень, а також зменшує можливості використання фіктивних суб'єктів господарювання при реалізації бюджетних програм і здійсненні публічних закупівель. Значний ефект для детінізації доходів має розширення застосування реєстраторів розрахункових операцій та електронних чеків, оскільки це сприяє легалізації готівкових оборотів, збільшенню надходжень податку на додану вартість і податку на доходи фізичних осіб, а також обмежує неофіційні розрахунки у межах виконання бюджетних контрактів.

Посилення фінансового моніторингу та контролю за трансфертним ціноутворенням спрямоване на запобігання виведенню доходів у тінювий сектор та використанню офшорних схем, що забезпечує зростання доходів бюджету та одночасно знижує ризики завищення вартості товарів і послуг, які закуповуються за рахунок бюджетних коштів. Важливим інструментом детінізації видатків є також удосконалення системи публічних закупівель, зокрема через використання електронної системи ProZorro та аналітичних інструментів, що сприяє скороченню корупційних схем, економії бюджетних ресурсів і підвищенню ефективності використання державних коштів. Водночас забезпечення прозорості бюджетного процесу та відкритості бюджетних даних формує довіру суспільства до державних фінансів, сприяє підвищенню податкової культури та посиленню контролю за результативністю бюджетних видатків.

Таким чином, реалізація системи заходів, спрямованих на детінізацію доходів і видатків державного бюджету, дозволяє одночасно збільшити обсяг офіційних бюджетних надходжень, зменшити втрати фінансових ресурсів у процесі їх використання та підвищити загальну ефективність бюджетної політики держави, що є необхідною умовою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку України [12, 14].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Узагальнення проведеного дослідження дає змогу стверджувати, що підвищення ефективності управління бюджетними доходами і видатками в Україні нерозривно пов'язане з процесами детінізації економіки. Виявлено, що тінюві практики суттєво знижують

обсяг податкових надходжень, ускладнюють прогнозування бюджетних потоків та послаблюють фінансову стійкість держави. Запропоновані у статті підходи до вдосконалення податкового адміністрування, підвищення прозорості бюджетних операцій та модернізації інструментів контролю можуть стати основою для формування більш результативної бюджетно-податкової політики.

Перспективи подальших розвідок полягають у поглибленому аналізі впливу цифровізації на детінізацію бюджетних процесів, оцінці ефективності ризик-орієнтованих моделей податкового контролю, а також у дослідженні поведінкових аспектів добровільної сплати податків. Доцільним є вивчення міжнародного досвіду боротьби з тінювою економікою та можливостей його адаптації до українських умов. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розроблення комплексних механізмів, що поєднують інституційні, технологічні та економічні інструменти для забезпечення прозорого та стійкого управління бюджетними доходами і видатками.

Література:

1. Мамонтова Н. А., Гаврук Н. О. Оптимізація податкових надходжень в контексті детінізації економіки. *ECONOMICS: time realities*. 2023. № 2 (66). DOI: 10.5281/zenodo.8154994
2. Тарасенко О. Ю., Перетятко В. С. Детінізація економіки як спосіб збільшення податкових надходжень до бюджету. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-75>
3. Озюменко Є. Ю. Господарсько-правові засоби детінізації економіки та правове регулювання протидії ухиленню від оподаткування, як елемент детінізації економіки. *Академічні візії*. 2025. № 41. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15185182>
4. Супрунова І. В. Детінізація ринку праці як складова забезпечення соціальної безпеки держави. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/85.009>
5. Валовий внутрішній продукт України у 2025 р. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/ecopompu/gdp/> (дата звернення: 20.01.2026).
6. Поплюйко Я. В., Мельник В. О. Оцінка рівня тінювої економіки України в період воєнного стану та визначення ключових факторів впливу. *Статистика України*. 2025. № 2. DOI: 10.31767/su.2(109)2025.02.02.
7. ВВП України за роками. НАБУ. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (дата звернення: 20.01.2026).
8. Понад 600 мільярдів гривень на рік: Експерти оцінили втрати держбюджету через тінюві схеми. Бізнес цензор. URL: <https://censor.net/biz/news/3583025/skilky-vtrachaye-derjbyudjet-vid-shem-tinovo-yi-ekonomiky> (дата звернення: 20.01.2026).
9. Супрунова І. В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки: монографія. Житомир: ТОВ "Видавничий дім "Бук-Друк"", 2021. 340 с.
10. Виконання державного бюджету України з 2008 по 2025 pp. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2021/> (дата звернення: 20.01.2026).

11. Тенденції тіньової економіки. Міністерство економіки, довкілля і сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення: 20.01.2026).

12. Шейн О. Ю. Бюджетна політика детінізації економіки. Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. 2025. № 4. DOI: <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.08>

13. Khalatur S., Trokhymets O., Karamushka O. (2020). Conceptual basis of tax policy formation in the globalization conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6 (2), 81—92. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/793>

14. Khalatur S., Kravchenko M., Masliaieva O., Ilchenko O., & Shramko I. (2023). Influence parameters identification of resource potential components on food security. *E3S Web of Conferences*, 538, 03001 (2024). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453803001>

15. Zhylenko, K.M., Khalatur, S.M., Pavlenko, O.P., & Pavlenko, O.S. (2022). Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism. *Academy review*, 2 (57), 249—266. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19>

16. Khalatur, S., Hrabchuk, O., Vodolazska, O., Babenko-Levada, V., & Pavlenko, O. (2024). Financing the development of agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2 (55), 199—212. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4347>

17. Khalatur, S., Dovgal, O., Karamushka, O., Brovko, L., & Vodolazska, O. (2024). Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6 (59), 136—150. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.-2024.4508>

References:

1. Mamontova, N.A. and Havruk, N.O. (2023), "Optimization of tax revenues in the context of de-shadowing of the economy", *ECONOMICS: time realities*, vol. 2 (66). <https://doi.org/10.5281/zenodo.8154994>.

2. Tarasenko, O.Yu. and Peretiak, V.S. (2021), "De-shadowing of the economy as a way to increase tax revenues to the budget", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-75>.

3. Oziumentko, Ye.Yu. (2025), "Economic and legal means of de-shadowing the economy and legal regulation of counteracting tax evasion as an element of de-shadowing the economy", *Akademichni vizii*, vol. 41. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15185182>.

4. Suprunova, I.V. (2024), "Deshadowing of the labor market as a component of ensuring social security of the state", *Ekonomichniy visnyk Dniprovskoi politekhniki*, vol. 1. <https://doi.org/10.33271/ebdut/85.009>.

5. Minfin Media (2025), "Gross domestic product of Ukraine in 2025", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (Accessed 20 January 2026).

6. Popliuiko, Ya.V. and Melnyk, V.O. (2025), "Assessment of the level of the shadow economy of Ukraine

during martial law and identification of key influencing factors", *Statystyka Ukrainy*, vol. 2 (109). [https://doi.org/10.31767/su.2\(109\)2025.02.02](https://doi.org/10.31767/su.2(109)2025.02.02).

7. National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (2026), "GDP of Ukraine by years", available at: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (Accessed 20 January 2026).

8. Business Censor (2024), "More than 600 billion hryvnias per year: Experts estimated state budget losses due to shadow schemes", available at: <https://censor.net/biz/news/3583025/skilky-vtrachaye-derjbyudjet-vid-shem-tinovoyi-ekonomiky> (Accessed 20 January 2026).

9. Suprunova, I.V. (2021), *Derzhavna polityka u sferi detinizatsii natsional'noi ekonomiky iak strukturnoi skladovoi derzhavnoi bezpeky* [State policy in the field of de-shadowing the national economy as a structural component of state security], Publishing House "Buk-Druk", Zhytomyr, Ukraine.

10. Minfin (2025), "Execution of the state budget of Ukraine from 2008 to 2025", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2021/> (Accessed 20 January 2026).

11. Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine (2025), "Trends of the shadow economy", available at: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiky> (Accessed 20 January 2026).

12. Shein, O.Yu. (2025), "Budget policy of economic de-shadowing", *Sotsialnyi rozvytok: ekonomiko-pravovi problemy*, vol. 4. <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.08>.

13. Khalatur, S., Trokhymets O. and Karamushka, O. (2020), "Conceptual basis of tax policy formation in the globalization conditions", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 6 (2), pp. 81—92, available at: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/793> (Accessed 10 January 2026).

14. Khalatur, S., Kravchenko, M., Masliaieva, O., Ilchenko, O. and Shramko, I. (2023), "Influence parameters identification of resource potential components on food security", *E3S Web of Conferences*, vol. 538, 03001. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453803001>.

15. Zhylenko, K.M., Khalatur, S.M., Pavlenko, O.P. and Pavlenko, O.S. (2022), "Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism", *Academy review*, vol. 2 (57), pp. 249—266. available at: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19>.

16. Khalatur, S., Hrabchuk, O., Vodolazska, O., Babenko-Levada, V. and Pavlenko, O. (2024), "Financing the development of agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine", *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 2 (55), pp. 199—212. available at: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4347>.

17. Khalatur, S., Dovgal, O., Karamushka, O., Brovko, L. and Vodolazska, O. (2024), "Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy", *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 6(59), pp. 136-150. available at: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4508>.

Отримано редакцією журналу / Received: 31.01.26

Процеженовано / Revised: 05.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.02.26